

Το έργο LIFE TERRACESCAPE, αφορμή για δράση γύρω από την ενεργοποίηση της έννομης προστασίας των ξερολιθικών κατασκευών

ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΧΙΟΥ

Διδάκτωρ Νομικής, Δικηγόρος
Πρόεδρος Εταιρείας Τηνιακών Μελετών

Παρουσίαση Τελικών Αποτελεσμάτων του Έργου «LIFE TERRACESCAPE», Αθήνα, 30 Ιουνίου 2022

Έργο LIFE TERRACESCAPE: 2 «σχολεία Ξερολιθιάς» στην Άνδρο

- Κατασκευή και επισκευή υφιστάμενων Ξερολιθικών Κατασκευών της Ανδριακής υπαίθρου, με βάση την παραδοσιακή Ξερολιθική Τέχνη
- Σκοπός των Σχολείων Ξερολιθιάς : «ανάδειξη της τέχνης της ξερολιθιάς μέσα από τη μεταφορά θεωρητικής και πρακτικής γνώσης στους νέους τεχνίτες πέτρας»
- Απώτερος σκοπός: «η διατήρηση της τέχνης η οποία έχει διαμορφώσει το διαχρονικό τοπίο των νησιών του Αιγαίου, με την ελπίδα ότι η ίδια τέχνη θα συνεχίζει να το διατηρεί»

Με αφορμή το LIFE TERRACESCAPE:

3

- ▶ Η διατήρηση του διαχρονικού ξερολιθικού τοπίου των νησιών του Αιγαίου, διέρχεται από τη διατήρηση όχι μόνο της (άυλης) Τέχνης της Ξερολιθιάς αλλά και των ίδιων των Ξερολιθικών Κατασκευών, ως μεμονωμένων Κτισμάτων ή ως συνόλων κατασκευών
- ▶ Διατήρηση → προστασία: Ποιο το καθεστώς έννομης προστασίας των Ξερολιθικών Κατασκευών ;
- ▶ Τι δράση απαιτείται για την ενεργοποίησή του;

Η Ξερολιθική Κατασκευή ως αντικείμενο έννομης προστασίας

4

- ▶ **Αστικό δίκαιο:** Ως (ακίνητο) πράγμα, αντικείμενο εμπράγματος δικαιώματος (π.χ. κυριότητα)
- ▶ **Δίκαιο Πνευματικής ιδιοκτησίας:** Ως πρωτότυπο δημιούργημα τέχνης
- ▶ **Δίκαιο πολιτιστικής κληρονομιάς:** Ως πολιτιστικό αγαθό

Η Ξερολιθική Κατασκευή ως αντικείμενο προστασίας του δικαίου πολιτιστικής κληρονομιάς

5

► Βασικό Νομοθέτημα:

N. 4858/2021 (ΦΕΚ Α' 220, 19/11/2021) = Κύρωση Κώδικα νομοθεσίας για την προστασία των αρχαιοτήτων και εν γένει της πολιτιστικής κληρονομιάς

ο οποίος συστηματοποιεί το ισχύον πλαίσιο προστασίας αρχαιοτήτων και πολιτιστικής κληρονομιάς, συγκεντρώνοντας δύο εκ των τριών διάσπαρτων νομοθετημάτων του κλάδου :

- Α) τον **N. 3028/2002** για την προστασία των Αρχαιοτήτων και εν γένει της Πολιτιστικής Κληρονομιάς
- Β) τον **N. 3521/2006**, με τον οποίο κυρώθηκε η **Διεθνής Σύμβαση για την προστασία της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς-Σύμβαση UNESCO 2003**.

Α] Η «πεπατημένη» οδός: Η προστασία των Ξερολιθικών Κατασκευών ως (ακίνητων) μνημείων

6

► Ως αντικείμενα που είναι συνδεδεμένα με το έδαφος και παραμένουν σε αυτό και ως υλικές μαρτυρίες της ανθρώπινης δραστηριότητας, οι Ξερολιθικές Κατασκευές δύναται να αποτελούν **ακίνητα μνημεία (υλική διάσταση)**, σύμφωνα με τις εξής διακρίσεις (**κριτήριο χρονολόγησης**):

► Α) **Αρχαία Μνημεία**, εφόσον χρονολογούνται **έως το 1830**.

► Β) **Νεώτερα Μνημεία**, τα οποία:

1) **είτε είναι προγενέστερα** των εκάστοτε τελευταίων εκατό ετών (**δηλ. χρονολογούνται μεταξύ 1830-1922**)

2) **είτε ανάγονται** στην περίοδο των εκάστοτε τελευταίων εκατό ετών (**δηλ. χρονολογούνται μεταξύ 1922-2022**)

και χαρακτηρίζονται μνημεία **λόγω της (ιδιαίτερης) αρχιτεκτονικής, πολεοδομικής, κοινωνικής, εθνολογικής, λαογραφικής, τεχνικής, βιομηχανικής ή εν γένει ιστορικής, καλλιτεχνικής ή επιστημονικής σημασίας τους.**

- ▶ **Εφόσον Αρχαίο Μνημείο :** **Αυτόματη (αυτοδίκαιη) προστασία**, χωρίς να απαιτείται η έκδοση οποιασδήποτε διοικητικής πράξης (άρ. 6§4 Ν. 4858/2021).
- ▶ **Εφόσον Νεώτερο Μνημείο:** Απαιτείται **απόφαση χαρακτηρισμού** του Υπουργού Πολιτισμού και Αθλητισμού, που εκδίδεται ύστερα από εισήγηση της Υπηρεσίας [η αρμόδια Κεντρική ή Περιφερειακή Υπηρεσία του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού] και γνώμη του Συμβουλίου (ΚΣΝΜ) και δημοσιεύεται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως.

Παραδείγματα

- Ξερολιθική κατασκευή ως Αρχαίο Μνημείο (Αυτοδίκαιη προστασία)

8

Πόλες [Τήνος], οχύρωση 4^{ος} αι. π.Χ.

(φωτογρ. Εφορεία Αρχ. Κυκλάδων)

Παραδείγματα

9

► Ξερολιθική Κατασκευή ως Νεώτερο Μνημείο (Δυνάμει Απόφασης Χαρακτηρισμού)

ΥΠΟΠΑΙΘ/ΓΔΑΜΤΕ/ΔΠΑΝΣΜ/196062/18295/ 2481/4.8.2015 του Αναπληρωτή Υπουργού Πολιτισμού, Παιδείας και Θρησκευμάτων (ΑΑΠ 185/24.8.2015), με την οποία χαρακτηρίσθηκαν ως μνημεία, σύμφωνα με το άρθρο 6 (παρ. 1β) του ν. 3028/2002, δέκα πέτρινα αλώνια, βρύση και τρία λιθόστρωτα μονοπάτια με τα πλευρικά τους όρια στον οικισμό της Κάτω Βέργας του Δήμου Καλαμάτας, με την αιτιολογία ότι αποτελούν έργα λαϊκής αρχιτεκτονικής και παραδοσιακής τέχνης και κατασκευής, και είναι ιστορικά συνδεδεμένα με την κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη της περιοχής

Φωτ. Κ. Μαρκάκης

<https://www.iamgreece.org/gallery/regions-of-greece/peloponnese/verga-kalamata/>

Περιεχόμενο προστασίας Ξερολιθικής Κατασκευής ως μνημείου (αρχαίου ή χαρακτηρισμένου-νεώτερου)

10

Περιλαμβάνεται (άρ. 3 Ν. 4858/2021) (ενδεικτικά):

- ▶ α) εντοπισμός, έρευνα, καταγραφή, τεκμηρίωση και μελέτη
- ▶ β) διατήρηση και αποτροπή της καταστροφής, της αλλοίωσης και γενικά κάθε άμεσης ή έμμεσης βλάβης,
- ▶ γ) αποτροπή της παράνομης ανασκαφής [...]
- ▶ δ) συντήρηση και η κατά περίπτωση αναγκαία αποκατάσταση
- ▶ ε) διευκόλυνση της πρόσβασης και της επικοινωνίας του κοινού με αυτήν
- ▶ στ) ανάδειξη και ένταξη στη σύγχρονη κοινωνική ζωή και
- ▶ ζ) παιδεία, αισθητική αγωγή και ευαισθητοποίηση των πολιτών
- ▶ Η προστασία καλύπτει πέραν της κατασκευής αφ' εαυτής και στοιχεία που αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα τους, καθώς και **το άμεσο περιβάλλον τους** (άρ. 2 στ. βγ Ν. 4858/2021).
- ▶ (Δυνητική) Πρόβλεψη Ζώνης προστασίας με Υπουργική Απόφαση (άρ. 17^Α σε συνδ. με άρ. 13§2 Ν. 4858/2021)

- ▶ Δυσκολία χρονολόγησης Ξερολιθικής Κατασκευής (διαρκής αναδιάρθρωση) για εφαρμογή κριτηρίου χρονολόγησης
- ▶ Μεγάλος αριθμός κατασκευών: πολλαπλές διοικητικές διαδικασίες χαρακτηρισμού

Β] Η προτεινόμενη οδός: Η προστασία των Ξερολιθικών Κατασκευών ως αντικειμένων συνδεδεμένων με την Άυλη Τέχνη της Ξερολιθιάς

- ▶ Σύμβαση UNESCO 2003 για την Προστασία της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς που υπεγράφη στο Παρίσι στις 17 Οκτωβρίου 2003
- ▶ Κύρωση από τον Ν. 3521/2006 και ενσωμάτωση πλέον στον Κώδικα **νομοθεσίας για την προστασία των αρχαιοτήτων και εν γένει της πολιτιστικής κληρονομιάς (Ν. 4858/2021)**
- ▶ Η **Τέχνη της Ξερολιθιάς, άυλο πολιτιστικό στοιχείο** → άυλη τεχνογνωσία για κατασκευή δομών με λίθους, χωρίς κανένα συνδετικό υλικό (εν ξηρώ)
- ▶ Εγγραφή της Τέχνης της Ξερολιθιάς στο **Εθνικό Ευρετήριο Άυλων** το 2015 (υπ' αρ. ΥΠΟΠΑΙΘ/ΓΔΑΠΚ/ΔΝΠΑΑΠΚ/ΤΑΠΚΔΘ/200259/118329/1000/24 απόφαση της 17/7/2015)
- ▶ Εγγραφή της Τέχνης της Ξερολιθιάς στον **Αντιπροσωπευτικό Κατάλογο Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Ανθρωπότητας** (άρ.16 Σύμβασης UNESCO, 2003) το 2018

Οι Ξερολιθικές Κατασκευές ως προστατευτέα έκφραση του άυλου στοιχείου της Τέχνης της Ξερολιθιάς

13

- ▶ Αντικείμενο έννομης προστασίας της Τέχνης της Ξερολιθιάς από τη Διεθνή Σύμβαση της UNESCO 2003 (άρ. 2§1 Σύμβασης= **άρ. 5§1 N. 4858/2021**).

- ▶ **Άυλη διάσταση:** Η τεχνογνωσία κατασκευής αφ' εαυτή (πρακτικές, γνώσεις και τεχνικές)

Αλλά και υλική διάσταση [ρητώς πλέον και εντός του ελληνικού συστήματος] εντός της οποίας περιλαμβάνονται:

- α) εργαλεία
- β) [ενσώματα] αντικείμενα
- γ) χειροτεχνήματα
- και δ) πολιτιστικοί χώροι

που συνδέονται με το άυλο πολιτιστικό στοιχείο (εδώ: Τέχνη της Ξερολιθιάς)

- ▶ Οι Ξερολιθικές Κατασκευές **συνδέονται** με την Τέχνη της Ξερολιθιάς, διότι **συνιστούν αντικείμενα/χειροτεχνήματα που αντιστοιχούν στο αποτέλεσμα της επιτέλεσης της άυλης Τέχνης**
- ▶ συνιστούν άμεσες εκφράσεις της άυλης τεχνογνωσίας με υλική διάσταση

Περιεχόμενο Έννομης Προστασίας

15

- ▶ Λήψη μέτρων που αποβλέπουν στη διασφάλιση της βιωσιμότητας της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς (άρ. 5§3 Ν. 4858/2021 = η διαφύλαξη κατ' άρθρο 2§3 Σύμβασης UNESCO 2003 &) και των αντικειμένων που συνδέονται με αυτή.

Ως προστασία [διαφύλαξη] νοείται (ενδεικτικά):

- ▶ Προσδιορισμός
- ▶ Τεκμηρίωση (βλ. και άρ. 5§4 Ν. 4858/2021 και π.δ. 62/2012: συγκρότηση συλλογών και αρχείων από ξερολιθικές κατασκευές (άρ. 1 στ. δ' πδ. 62/2012) και κατάθεση στο Εθνικό Αρχείο Μνημείων (2§1 τελ. εδ. πδ. 62/2012)
- ▶ Έρευνα
- ▶ Συντήρηση
- ▶ Προώθηση και αξιοποίηση
- ▶ Προστασία
- ▶ Αναζωογόνηση

της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς (Τέχνη της Ξερολιθιάς) αλλά και των συνδεδεμένων με αυτή υλικών εκφάνσεων (Ξερολιθικές Κατασκευές), αφού εμπίπτουν στο αντικείμενο προστασίας

- ▶ Διεθνής Υποχρέωση λήψης των ανωτέρω μέτρων για διασφάλιση προστασίας για τις Ξερολιθικές Κατασκευές που βρίσκονται στην Ελλ. Επικράτεια (άρ. 11 στ. α Σύμβασης UNESCO 2003)

- ▶ Αυτόματη προστασία κάθε Ξερολιθικής Κατασκευής, ανεξαρτήτως χρονολόγησης ή άλλου κριτηρίου ή υπαγωγή στις διατάξεις περί μνημείων του Ν. 4858/2021;
- ▶ Ανάγκη για :
 - ▶ Ασφάλεια δικαίου
 - ▶ Εξορθολογισμό έννομης προστασίας

Ενδιάμεση πρόταση: υιοθέτηση κριτηρίων για ενεργοποίηση ειδικού καθεστώτος προστασίας Ξερολιθικών Κατασκευών βάσει Σύμβασης UNESCO 2003:

- ▶ Η πράξη εγγραφής του άυλου στοιχείου στο Εθνικό Ευρετήριο ως αφηρημένος «χαρακτηρισμός» των Ξερολιθικών Κατασκευών
- ▶ Επιπλέον κριτήρια (όχι χρονολόγηση αλλά):
 - ▶ **Ιδιαίτερη σημασία** συγκεκριμένης Ξερολιθικής κατασκευής: αρχιτεκτονική, πολεοδομική, κοινωνική, εθνολογική, λαογραφική, τεχνική, βιομηχανική ή εν γένει ιστορική, καλλιτεχνική ή επιστημονική σημασία (πρβλ. άρ. 6§1 στ. α' και β' Ν. 4858/2021)
 - ▶ **Εντοπισμός και τεκμηρίωση** της Ξερολιθικής Κατασκευής

Ζητούμενο: Ανάγκη δράσης για εντοπισμό και τεκμηρίωση ιδιαίτερα σημαντικών Ξερολιθικών Κατασκευών ή συνόλου Ξερολιθικών Κατασκευών

18

- ▶ **Η τεκμηρίωση Ξερολιθικών Κατασκευών θα αναγνωρίζει και θα επιβεβαιώνει** την αρχιτεκτονική, πολεοδομική, κοινωνική, εθνολογική, λαογραφική, τεχνική, βιομηχανική ή εν γένει ιστορική, καλλιτεχνική ή επιστημονική **σημασία** συγκεκριμένης ξερολιθικής κατασκευής ή συνόλου ξερολιθικών κατασκευών.
- ▶ **Οι τεκμηριωμένες Ξερολιθικές Κατασκευές ως Μνημεία μείζονος σημασίας εγγεγραμμένα σε Κατάλογο Παγκόσμιας Κληρονομιάς** (λόγω εγγραφής της Τέχνης της Ξερολιθιάς στον Κατάλογο του άρθρου 16 της Σύμβασης UNESCO 2003)

Συμπεράσματα:

19

- ▶ Οι Ξερολιθικές Κατασκευές αφ' εαυτές δύνανται να αποτελέσουν αντικείμενο έννομης προστασίας τόσο υπό το σύστημα μνημείων του Ν. 4858/2021 όσο και ως υλικές εκφάνσεις της προστατευόμενης από τη Σύμβαση UNESCO 2003 και τον Ν. 4858/2021 άυλης Τέχνης της Ξερολιθιάς
- ▶ Η πρόκληση αναφορικά με την έννομη προστασία των Ξερολιθικών Κατασκευών δεν σχετίζεται με την ύπαρξη κατάλληλου καθεστώτος αλλά με την ενεργοποίησή του (και στις δύο περιπτώσεις)
- ▶ Προκρίνεται η ανάληψη δράσης για «ενεργοποίηση» του ειδικού καθεστώτος προστασίας των Ξερολιθικών Κατασκευών ως εκφάνσεων της Άυλης Τέχνης της Ξερολιθιάς, διότι:
 - ▶ Μη κατάλληλο κριτήριο η χρονολόγηση/παλαιότητα κατασκευής (Ν. 4858/2021)
 - ▶ Μη συνάδων με τη Σύμβαση UNESCO 2003 η ανάγκη προηγούμενου χαρακτηρισμού της Ξερολιθικής Κατασκευής από το Υπουργείο (παρεμβολή πρόσθετης προϋπόθεσης διαφύλαξης)
 - ▶ Εφάμιλλη καθ' ύλην προστασία με προστασία μνημείων του Ν. 4858/2021
 - ▶ Επιπλέον, υπερνομοθετικό έρεισμα
- ▶ Δράση για ενεργοποίηση προστασίας μέσω:
 - ▶ δημιουργίας ενός πρότυπου διεπιστημονικού μοντέλου καταγραφής ξερολιθικών κατασκευών
 - ▶ συγκρότησης τοπικών συλλογών και αρχείων με τεκμηριωμένες ξερολιθικές κατασκευές και κατάθεσή τους στο Εθνικό Αρχείο Μνημείων («Αρχαιολογικό Κτηματολόγιο» για Ξερολιθικές Κατασκευές – εκφάνσεις άυλης Τέχνης της Ξερολιθιάς)

Μονοπάτι προς την Αρχαία Ζαγορά Άνδρου, Μάρτιος 2022

Vs.

Φραγκάκι Άνδρου, Ιανουάριος 2021 | Πηγή: <https://www.efsyn.gr>

Σας ευχαριστώ πολύ για την προσοχή σας!

21

Theodoros.chiou@iprights.gr

* Φωτογραφίες του εισηγητή από την Τήνο (πλην ειδικής επισημάνσης), χειμώνας – άνοιξη 2021